

פרק שלישי

משפט חוזר בישראל – הלכה למעשה

על מנת לאמוד את היקף השימוש בהליך המשפט החוזר בישראל ואופי השימוש בהליך, נאספו נתונים בדבר בקשות למשפט חוזר בין השנים 1989 ועד תום שנת 2003. עוד נאספו נתונים בדבר עריכתם של משפטים חוזרים באותן בקשות אשר התקבלו וניתנה הוראה לערוך משפט חוזר.

א. האוכלוסייה הנחקרת

א. במסגרת המחקר נבדקו תיקי בקשות לעריכתו של משפט חוזר בבית המשפט העליון²⁹⁵, תיקים אשר נפתחו בין התאריכים 1.1.1989 ועד 31.12.2003 ועד בכלל. התיקים אותרו באמצעות הרישומים בספרי היסוד של בית המשפט העליון. רישומים אלה מתייחסים לתקופה שבין 1.1.1989 ועד שנת 1995. במהלך שנת 1995 החל רישום ממוחשב של תיקי בית המשפט העליון. לפיכך משנה זו ואילך אותרו התיקים הרלוונטיים באמצעות פלט מחשב, אשר הוצא על ידי יחידת המחשב בבית המשפט העליון. בתיקים אשר נתקבלה הבקשה ונערך משפט חוזר, נאספו הנתונים בדבר ניהול המשפט החוזר מתיקי פרקליטות המדינה במחוז שבו נערך הדיון.

ב. נמנו כל תיקי הבקשות למשפט חוזר, אשר נרשמו תחת הסימון "מח" ואותרו על ידי מזכירות בית המשפט העליון.

ג. סך הכל אותרו 188 תיקי בקשות למשפט חוזר. מתוך אלה לא נבדקו 24 (שהם 12.76% מהבקשות). כלומר, מכלל תיקי הבקשות נבדקו כ-87%. על התיקים אשר לא נבדקו (שכן לא נמצאו פיוזית) נמנים תיקי הבקשות אשר הוגשו בשנת 1990 (תשעה במספר).

ד. המחקר מבקש לשקף את מצב התיקים נכון ליום 31.12.2003 (להלן – היום הקובע).

295 תודתי שלוחה למזכיר הראשי של בית המשפט העליון, לעובדי לשכתו, לעובדי יחידת המחשב בבית המשפט העליון ולגב' נאור, מלשכת דובר בתי המשפט, על סיועם בעריכתו של מחקר זה. כן יבואו על הברכה עובדי הארכיב בבית המשפט העליון.

שער שלישי: משפט חוזר בפלילים כסעד למקרים של עיוות דין

ה. נבדקו תיקים סגורים. תיקים אשר טרם ניתנה בהם החלטה בבקשה למשפט חוזר לא נכללו במחקר ולא נמנו על אוכלוסיית המחקר. כמו כן בתיקים שבהם ניתנה הוראה בדבר עריכתו של משפט חוזר וזה טרם הסתיים, לא נאספו נתונים בדבר המשפט החוזר. במקרים אלה נאספו נתונים רק בדבר הליך הבקשה למשפט חוזר.

משתני המחקר

להלן הנתונים אשר נאספו מתיקי בית המשפט:

- א. הטענות בבקשה למשפט חוזר.
- ב. מטרת הבקשה למשפט חוזר.
- ג. נושא הבקשה למשפט חוזר (הכרעת הדין, גזר הדין, אחר).
- ד. מועד הגשת הבקשה למשפט חוזר.
- ה. ההליך המשפטי שקדם להגשת הבקשה.
- ו. מועד התרחשות מעשה העבירה.
- ז. הישנות בקשות.
- ח. ייצוג המבקש על ידי עורך-דין.
- ט. עמדת היועץ המשפטי לממשלה כלפי הבקשה.
- י. ההחלטה בבקשה.
- יא. דרך התנהלות המשפט החוזר.
- יב. פסק הדין במשפט החוזר.

ב. הבקשה למשפט חוזר

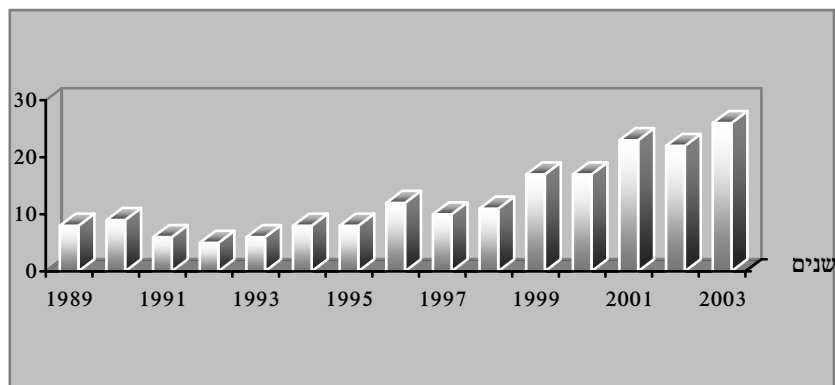
1. כללי

כל הבקשות, למעט אחת, שכלולות באוכלוסיית המחקר הוגשו על ידי הנידונים או על ידי בא-כוחם. בקשה אחת הוגשה מטעם קורבן עבירה (שאינו רשאי לעשות כן). האחרון ביקש לערוך משפט חוזר לנאשם שיצא זכאי בדין, דבר שאינו אפשרי על פי חוק. בתקופת המחקר לא נמצאה אף בקשה שהוגשה על ידי היועץ המשפטי לממשלה, אף שהוסמך לכך

פרק שלישי: משפט חוזר בישראל – הלכה למעשה

מפורשות בחוק²⁹⁶. חלק ניכר מהבקשות הוגש ישירות למזכירות בית המשפט העליון, שלא בהתאם לתקנות שהורו על הגשת הבקשה בלשכת פרקליט המחוז²⁹⁷, טרם תיקונן. במובן זה תיקון התקנות הלך אחר הנוהג הקיים. רבות מהבקשות כוללות בנימוקיהן (בעיקר באלה שבהן הנידון אינו מיוצג) טענות לקשירת קשר על ידי המשטרה, התביעה הכללית ואף שופטי בית המשפט, במטרה להרשיע את הנידון. בלבוש אחר, חוזרת הטענה בדבר "יד נעלמה" אשר "הלבישה" על הנידון תיק. מספר הבקשות למשפט חוזר הוא, כאמור, מאה שמונים ושמונה, לפי ההתפלגות שתפורט להלן:

תרשים א - התפלגות הבקשות לפי שנים

2. התפלגות הטענות עליהן נסמכו הבקשות

להלן יוצגו נתונים בדבר הטענות שנטענו בתמיכה לבקשות למשפט חוזר. מיון הטענות לא נעשה לפי ארבע העילות הקבועות כיום בסעיף 31 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], תשמ"ד-1984 אלא נעשה ניסיון לאפיין את הנימוקים לבקשות למשפט חוזר. אופיינו הקטגוריות הבאות:

1. ראיה/עובדה חדשה. במסגרת זו כלולות גם הטענות בדבר עדים חדשים, גירסאות חדשות של הנידון ועובדות שטרם הושמעו.

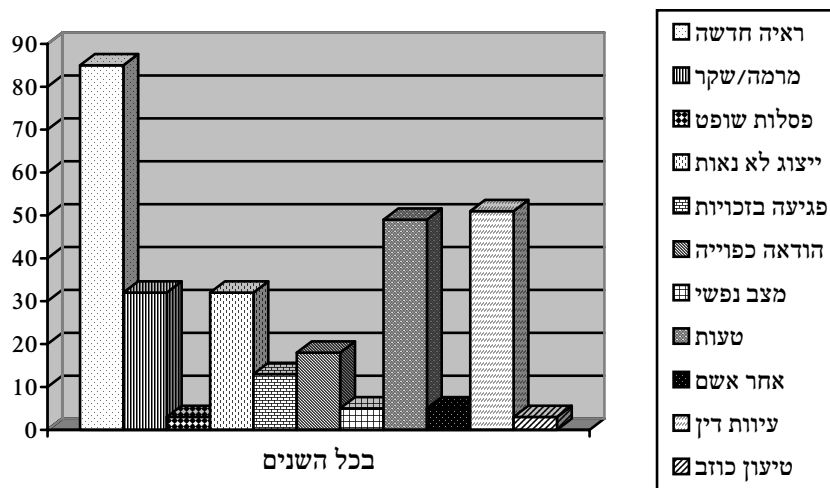
296 ראו עמ' 185.

297 תקנה 2 לתקנות בתי משפט (סדרי דין במשפט חוזר), תשי"ד-1957.

שער שלישי: משפט חוזר בפלילים כסעד למקרים של עיוות דין

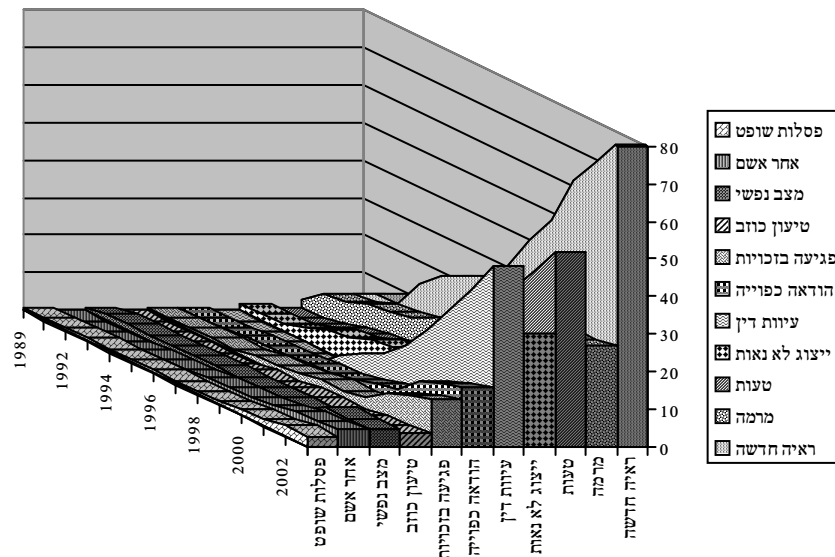
2. מירמה או שקר. טענה למעשה מירמה, אשר הביא להרשעה או לראיה שקרית, דרך כלל מכוונים הדברים לעדות שקר.
3. פסלות שופט. טענות בדבר עילה לפסלות שופט ומכאן לביטול ההרשעה.
4. ייצוג לא נאות. טענות כנגד התנהגות הסניגור וטענותיו.
5. פגיעה בזכות דיונית/פגם דיוני. טענות למחדלים של התביעה או של בית המשפט, אשר קפחו את זכויות הנידון. עוד כלולות כאן טענות לפגם בהליך המשפטי, אשר גרם נזק לנידון.
6. הודאת הנאשם באשמה ניתנה בכפייה/שלא מרצון חופשי.
7. מצב נפשי של הנידון. טענה כי עקב מצב נפשי קשה שבו היה שרוי הנידון במהלך משפטו, נמנע ממנו מלערוך את הגנתו כראוי.
8. טעות פשוטה כמשמעה – ההרשעה היא בטעות, יהיו סיבותיה אשר יהיו, בין טעות של בית המשפט בין של אחרים.
9. פלוני אשם/הורשע בעבירה. טענה כי את העבירה שבה הורשע הנידון, ביצע אדם אחר.
10. עיוות דין. מקרים בהם הבקשה כוללת שימוש במושג באורח מפורש.
11. טיעון כוזב. טענה כנגד טענות התביעה הכללית.

תרשים ב - התפלגות הטענות

פרק שלישי: משפט חוזר בישראל – הלכה למעשה

תרשים ג - התפלגות מצטברת בשנים לפי טענות

3. מטרת הבקשה

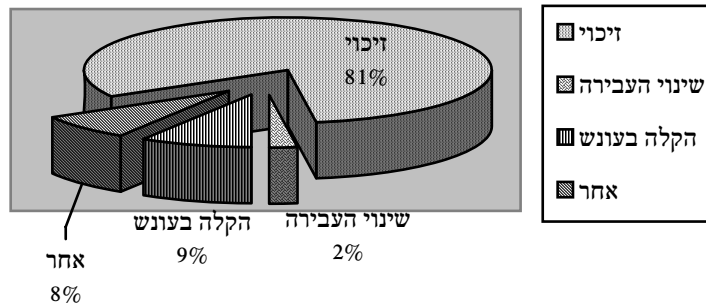
במסגרת זו נאספו נתונים במטרה ללמוד על מטרת הבקשה למשפט חוזר: זיכוי, הקלה בעונש, שינוי העבירה שבה נמצא הנידון חב או אחר. על הקטגוריה האחרונה מנויות מטרות שונות שבהן: ריצוי מאסר בתנאי אשפוז, קבלת רישיון שנפסל עקב ההרשעה, קבלת פיצוי בהליך אזרחי לשמו נדרש שינוי בתוצאות ההליך הפלילי²⁹⁸. יש ובקשה אחת כורכת בחובה מטרות שונות, מצטברות או חלופיות²⁹⁹. מכלל הבקשות שנבדקו, התייחסו 142 מהן להכרעת הדין בלבד, 9 מהן התייחסו לגזר הדין בלבד.

298 לדוגמה, שינוי מזיכוי מחמת הספק לזיכוי "מלא", מ"ח 2763/90, לעיל הערה 80.

299 דוגמה שכיחה היא זיכוי או לחלופין המתקת העונש.

שער שלישי: משפט חוזר בפלילים כסעד למקרים של עיוות דין

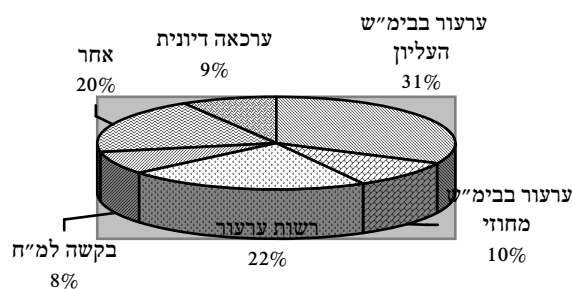
תרשים ד - התפלגות לפי המטרה

4. ההליך המשפטי האחרון שננקט לפני הגשת הבקשה

על מנת לעמוד על מידת שיוויון ההליך המשפטי החוזר ועל היחס בין הגשת ערעור ובין הגשת בקשה למשפט חוזר נבדק מהו ההליך האחרון אשר ננקט, בעניינו של הנידון, לפני הגשת הבקשה הנוכחית למשפט חוזר³⁰⁰. מבין הבקשות נמצאה בקשה אחת למשפט חוזר אשר הוגשה בעוד ערעור כנגד ההרשעה תלוי ועומד לפני בית המשפט העליון.

תרשים ה - התפלגות לפי הליך אחרון

300 בקטגוריה "אחר" כלולות בקשות לדיון נוסף, פסקי דין בדיון נוסף, עתירות לבג"ץ ובקשות אחרות שהוגשו לפני הערכאה הדיונית.

5. מועד ביצוע העבירה

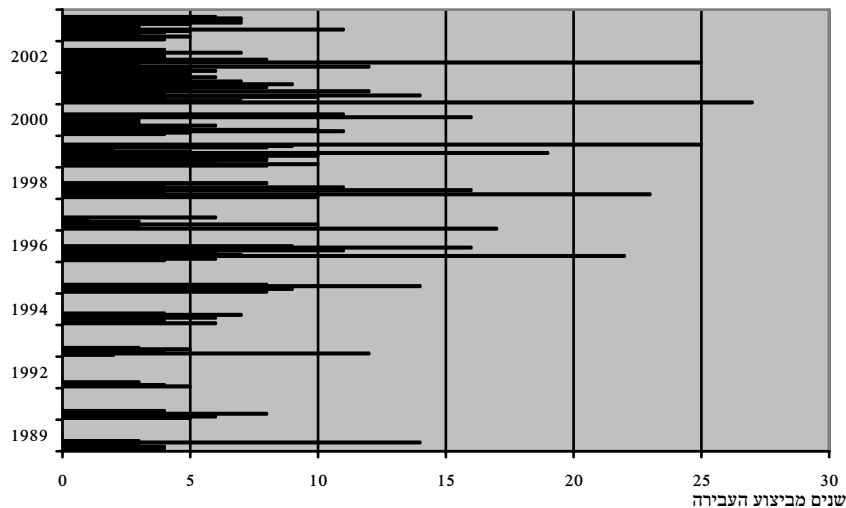
נבדק מועד ביצוע העבירה ביחס למועד הדיון בבקשה למשפט חוזר. לאלמנט חלוף הזמן נפקות על האפשרות לערוך משפט חוזר³⁰¹. לחלוף הזמן נפקות גם על אפשרות אכיפת המשפט הפלילי והשגת מטרות משפטיות שונות כהכוונת התנהגות או הרתעה.

התפלגות הבקשות בהתאם לחלוף הזמן ממועד ביצוע העבירה:

שנה	עד 5 שנים מיום העבירה	5-10 שנים מיום העבירה	10-15 שנים מיום העבירה	15-20 שנים מיום העבירה	20 שנה או יותר מיום העבירה
1989	6		1		
1991	2	4			
1992	3	1			
1993	4	1	1		
1994	5	3			
1995	1	4	1		
1996	2	6	1	1	1
1997	6	1	1	1	
1998	6	1	2	1	1
1999	4	8	2	1	1
2000	8	3	3	1	
2001	7	11	3		1
2002	10	4	1		1
2003	12	4	1		

שער שלישי: משפט חוזר בפלילים כסעד למקרים של עיוות דין

תרשים 1 - חלוף הזמן ממועד ביצוע העבירה ועד הגשת הבקשה למשפט חוזר

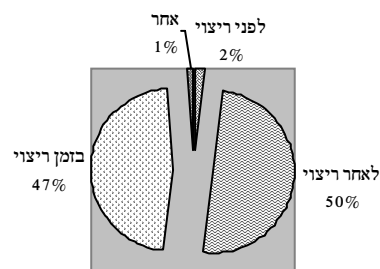

6. מועד הגשת הבקשה וריצוי העונש

להלן התפלגות הבקשות לפי עיתוי הגשתן: לפני ריצוי העונש, בזמן ריצוי או לאחר ריצוי העונש. עניינן של שתי בקשות היה בנאשם אשר זוכה בדין. באחת מהן נתבקש משפט חוזר לאחר שהנאשם זוכה מהספק, על מנת שיקבע שהנאשם זכאי ולא רק מן הספק. באחרת נתבקש משפט חוזר על ידי קורבן העבירה לאחר זיכוי הנאשם. שתי האחרונות סומנו כ"אחר", בתרשים שלהלן. מן הנתונים שנאספו מעניין לציין כי בעוד שעד שנת 2000 רוב הבקשות הוגשו בזמן ריצוי העונש, הרי שמשנת 2000 רוב הבקשות הוגשו לאחר ריצוי העונש.

תרשים 2 עיתוי הגשת הבקשה

(המספרים מציינים את אחוז הבקשות בכל קטגוריה מכלל האוכלוסייה שנבדקה)

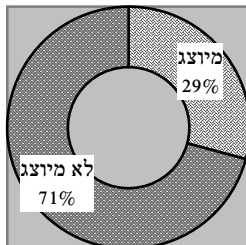

7. הישנות בקשות למשפט חוזר

בין הבקשות, המנויות על האוכלוסייה שנבדקה, מנויות שלוש-עשרה בקשות חוזרות (כ-8% מכלל הבקשות שנבדקו). אלה הוגשו בשנים 1989 (אחת), 1996 (אחת), 1997 (שתיים), 1999 (ארבע) 2000 (שתיים), וב-2001 (שלוש). מתוך כלל הבקשות החוזרות, שלוש הוגשו לאחר שבעבר נדחו שתי בקשות בעניינו של כל נידון. שתי בקשות הן רביעיות במניין (דהיינו, בעניינו של אותו נידון הוגשו בעבר שלוש בקשות אשר נדחו).

8. ייצוג המבקשים בבקשה למשפט חוזר

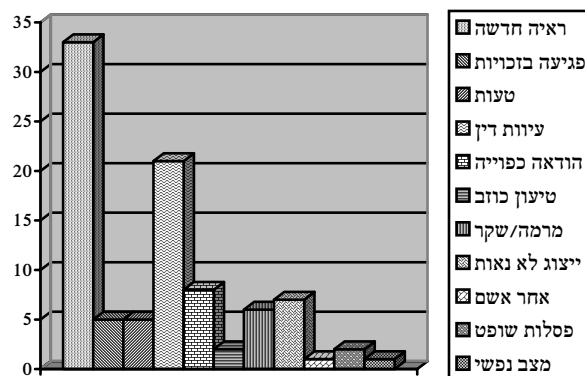
תרשים ח ייצוג המבקשים

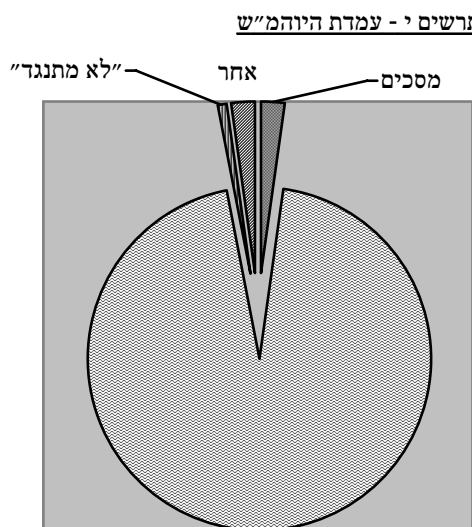
עד לשנת 2000 רק בתשעה-עשר מהבקשות היה המבקש מיוצג על ידי עורך-דין. שיעור זה מהווה כ-21% מכלל הבקשות עד אותה שנה. מתוך הבקשות שהוגשו משנת 2000 ואילך בשלושים מהן היה המבקש מיוצג על ידי עורך-דין. שיעור זה מהווה 38% מכלל הבקשות שהוגשו בתקופה זו.

הטענות שהועלו בבקשות אלה התפלגו כדלהלן (בהתאם למיון בסעיף 2 לעיל):

תרשים ט התפלגות טענות בבקשות בהן המבקש יוצג

ג. עמדת היועץ המשפטי לממשלה כלפי הבקשה

ל-90% מהבקשות התנגד היועץ המשפטי לממשלה. חמש פעמים בלבד הסכים היועץ המשפטי לממשלה לקבלת הבקשה. פעם אחת הודיע היועץ המשפטי לממשלה כי אין הוא מתנגד לקבלת הבקשה. בתשובה לבקשה אחרת הודיע היועץ המשפטי לממשלה כי הוא מציע שעניינו של הנידון, שהורשע במספר אישומים, יישמע כערעור חלקי על פסק הדין לפני בית המשפט העליון, לאחר הארכת מועד ערעור. מעוררת מחשבה מכולן הייתה העמדה אשר הוצגה בפרשת רצח הילד דני כץ ז"ל³⁰²: ארבעה צדדים נטלו חלק בהליך הדיון בבקשה למשפט

חוזר לפני הנשיא ברק: הנידונים, שיוצגו על ידי עורך-דין, מתנגד היועץ המשפטי לממשלה, התביעה הכללית והסניגוריה הציבורית. האחרונה צורפה מתוקף הכרה באפשרות לצרף להליך ציבורי בעל מומחיות, אשר בעמדתו המשפטית יש כדי לתרום לגיבוש ההלכה השיפוטית ושידוע בכינוי AMICUS CURIAE ("ידיד בית המשפט"). אגב צירוף זה יש לציין כי "ידיד בית המשפט" אמור להיות צד ניטרלי שאין לו עניין במקרה מסוים שנידון אלא בהלכה המשפטית. בפלילים, התביעה הכללית נדרשת לגלות אובייקטיביות וניטרליות בכל הקשור לפרשנות הדין, במילים אחרות לייצג את עמדת שלטון החוק. נכונים הדברים, ביתר שאת, לעניינו של היועץ המשפטי לממשלה³⁰³. דווקא בדיון בבקשה למשפט חוזר שבו המשיב הוא היועץ המשפטי לממשלה, שמעניינו לשקוד על עשיית משפט צדק ובשמירה על שלטון החוק, בולט צירוף "ידיד בית המשפט", אשר אינו מייצג את עמדת המשיב (הסניגוריה, שלא במפתיע, צרפה את דעתה לדעת המבקשים). בצירוף זה ניתן לראות משום הבעת אי-אמון במעמדו ועמדתו של היועץ המשפטי לממשלה. דומה שתדומה מהותית לפגיעה זו נבעה מהעמדה אשר הוצגה בדיון על ידי היועץ המשפטי

302 מ"ח קוזלי, לעיל הערה 22.

303 מעניין לציין כי באנגליה "ידיד בית משפט" בהליך הפלילי יציג בערעור את עמדת התביעה הכללית, ראו P. Taylor *Taylor On Appeals* (London, 2000) (hereinafter cited as Taylor), 270.

לממשלה והתביעה הכללית באורח חסר תקדים: היועץ המשפטי לממשלה, מר בן יאיר, הסכים לעריכת משפט חוזר (או "לא התנגד"). לאחר פרישתו ולבקשת פרקליטות המדינה, ניתנה הרשות "לתביעה הכללית" להציג עמדה משלה, המתנגדת לבקשה. רשות זו עומדת בניגוד לעמדה הרווחת לפיה היועץ המשפטי לממשלה הוא העומד בראש התביעה הכללית והחלטתו מחייבת אותה. לבסוף, עם כניסתו של מר רובינשטיין לתפקיד היועץ המשפטי לממשלה הוא הודיע על שינוי בעמדה והתנגדות לבקשה. חזרה מהסכמה לעריכת משפט חוזר ניתנת לבחינה באספקלריה של חזרה מעסקת טיעון, אולם קשה להצביע על אינטרס ציבורי המצדיק חזרה מעסקת הטיעון במקרה זה³⁰⁴. חילוקי דעות אלה, נזכרו בהחלטתו של בית המשפט, כנימוק ראשון לקבלת הבקשה לערוך משפט חוזר³⁰⁵.

שלוש פעמים הסכים היועץ המשפטי לממשלה לזיכוי של הנידון מחלק מהעבירות שבהן הורשע או בכולן במסגרת הדיון בבקשה למשפט חוזר לפני שופט בית המשפט העליון.

ד. ההחלטה בבקשה לעריכת משפט חוזר

למעלה מ-90% מהבקשות למשפט חוזר נדחו. רוב ההחלטות בבקשות לעריכת משפט חוזר נתנו על ידי נשיא בית המשפט העליון. בשלוש השנים האחרונות למחקר נדונו רוב הבקשות לפני שופט של בית המשפט העליון ולא על ידי נשיאו.

אורך ההחלטה השכיח (היא החלטה שדוחה את הבקשה) הוא כשלושה עמודים. ההחלטה פותחת בפירוט ההליכים הקודמים, ההרשעה והעונש אשר נתנו בעניינו של הנידון. לאחר מכן מפרטת ההחלטה את טענות המבקש מזה ועמדת היועץ המשפטי לממשלה מזה. דרך-כלל הדיון בטענות נפתח בציטוט סעיף 31 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], תשמ"ד-1984. לפני הציטוט האמור או מיד לאחר מכן נרשמת הקביעה כי אין הבקשה מגלה עילה, על פי חוק, לעריכתו של משפט חוזר. ההחלטה תמשיך ותפרט את התשתית העובדתית הרלוונטית לבקשה ואת ההחלטות הקודמות שנתנו בעניינו של הנידון. ההחלטה תבטא הסכמה להחלטות אלה ותצדיק את המימצאים אשר נקבעו בהחלטות השונות. ההחלטה השכיחה תמשיך ותקבע כי אין בטענות המבקש כדי לשנות מההחלטות

304 לצורך להצדיק חזרה של התביעה מעסקת טיעון ראו א' גול "עמדת התביעה בערעור כנגד דחיית עסקת טיעון" דין ודברים א (תשס"ה) 507.

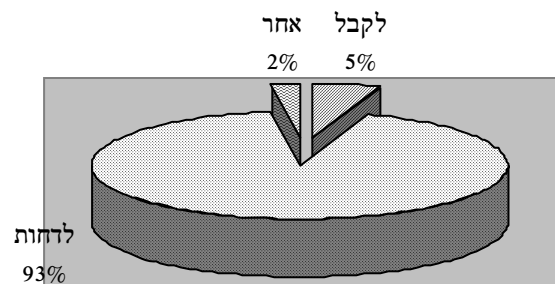
305 מ"ח קוזלי, לעיל הערה 22, עמ' 567 להחלטה.

שער שלישי: משפט חוזר בפלילים כסעד למקרים של עיוות דין

אשר נתנו בעניינו של הנידון או לגלות סיכוי ממשי לשינויין. בנקודה זו תבוא ההחלטה לסיומה³⁰⁶.

עשר פעמים קיבל בית המשפט את הבקשה, כולה או מקצתה והורה על עריכת משפט

תרשים יא - התפלגות ההחלטות

חוזר או על זיכוי הנידון בהתאם לסמכותו על פי סעיף 31(ד) לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], תשמ"ד-1984. שש מהבקשות שהתקבלו, הוגשו בין השנים 1999 עד 2003.

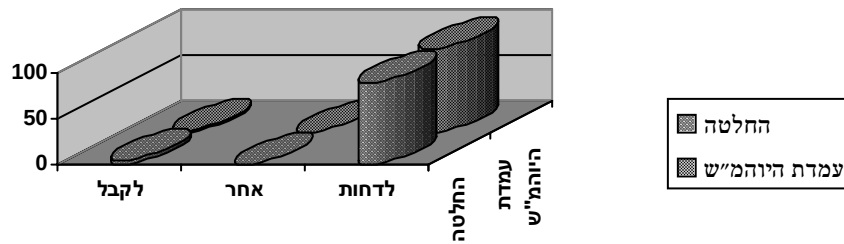
הערה: שמונה בקשות נמחקו. אלה סומנו בסימון "אחר". סיבות המחיקה שונות, בקשה אחת נמחקה מחמת פטירת המבקש³⁰⁷, אחרת נסגרה מינהלית, בשל חוסר מעש מצד המבקש. מספר בקשות נמחקו לבקשת המבקש, בכלל אלה בקשות שנמחקו לבקשת הסניגוריה הציבורית לאחר שקבלה את ייצוג המבקש. בקשה אחת נמחקה מחמת היותה בסמכות בית דין צבאי, בקשה אחרת נמחקה תוך הפניית הנידון לבקש חנינה.

306 במובן זה ההחלטה דומה להחלטות בבקשות רשות ערעור, שתיהן עוסקות, אף ללא צורך, בבדיקת נכונות או צדקת החלטות קודמות נושא הבקשות. ראו סולברג, לעיל הערה 42.

307 בהתאם לסעיף 31(ב) לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], תשמ"ד-1984 לאחר מות הנידון (המבקש בבקשה זו) רשאים להגיש בקשה צאציו. מעיון בתיק לא נמצא כי נתבקשה עמדתם של אלה ביחס לאפשרות להמשיך את ההליך מכוחם הם.

מתאם ההחלטה לעמדת היועץ המשפטי לממשלה

תרשים יב - מתאם החלטה - עמדת היועץ המשפטי

ממכלול הבקשות אשר נבדקו התקבלו עשר. היועץ המשפטי לא התנגד לשמונה בקשות. לפיכך רק שתי בקשות התקבלו על אף התנגדותו של היועץ המשפטי לממשלה.

ה. דרך ניהול המשפט החוזר ופסק הדין בו

כל המשפטים החוזרים נערכו לפני בתי המשפט המחוזיים, למעט משפט אחד, כפי שיפורט להלן:

משפט אחד נערך לפני בית המשפט העליון. בית המשפט זיכה את הנאשמת מחמת הספק. ההחלטה ניתנה בהתבסס על חוות דעת והמסמכים בלבד, כאמור בתקנה 10(1) לתקנות בתי משפט (סדרי דין במשפט חוזר), תשי"ז-1957.

משפט אחד נערך לפני בית המשפט המחוזי בחיפה – המשפט נוהל עד להכרעת הדין המזכה: נשמעו פרשות התביעה וההגנה. הזיכוי נבע מהראיה החדשה (בדבר זהות מבצע העבירה).

משפט אחד נערך לפני בית המשפט המחוזי בירושלים. המשפט הסתיים בעסקת טיעון שלפיה למעט אישום אחד, הורשע הנאשם באישומים המקוריים (אם כי לפי סעיף אישום קל יותר פרי עסקת הטיעון). האישום שבו לא הורשע הנאשם הוא אשר עמד ביסוד הבקשה למשפט חוזר ואשר לעמדת התביעה (עמדה אשר צויינה בגזר הדין) הוגש מלכתחילה בטעות. במשפט זה לא נשמעו ראיות.

שלושה משפטים חוזרים נערכו לפני בית המשפט המחוזי בתל אביב. בשנים מהם לא נוהל דיון. באחד הסכימה התביעה הכללית לזיכוי מחמת הספק – נוכח הראיה החדשה

שער שלישי: משפט חוזר בפלילים כסעד למקרים של עיוות דין

(שלפיה הנאשם לא החזיק ברכב עמו בוצעה עבירת תעבורה). בשני חזרה התביעה מהאישום בפתח הדיון (פרשת מע"צ³⁰⁸). גם באחרון נעשתה החזרה נוכח הראיה החדשה – עדות קצין משטרה בדבר האלימות שננקטה בחקירת החשודים וגביית הודאתם, שביססה את אשמתם. במשפט חוזר שלישי, שנערך בבית המשפט המחוזי בתל אביב, נמצאו הנאשמים חייבים בדיון³⁰⁹.

משפט חוזר אחד נערך לפני בית המשפט המחוזי בנצרת. בהליך זה לא נוהל דיון באשמה המיוחסת לנאשם לאחר שהתביעה חזרה מהאישום בפתח הדיון³¹⁰.

ו. סיכום: הערות ומסקנות

(א) תיקון סעיף 31 לחוק בתי המשפט והרחבת העילות לעריכתו של משפט חוזר הטביעו את חותמם על השימוש בהליך. מספר הבקשות עלה משמעותית לאחר התיקון, אשר נכנס לתוקף בשנת 1996. בין השנים 1989 עד 1995 ועד בכלל הוגשו 50 בקשות, בממוצע 7 בקשות בשנה. בין השנים 1996 ועד 1999 הוגשו 48 בקשות, בממוצע 12 בקשות בשנה. זהו גידול ממוצע של 71% בשיעור הבקשות בשנה. משנת 2001 עלה מספר הבקשות בכל שנה לכדי 26 בקשות בשנת 2003. שיעור המהווה גידול של למעלה מ-371% מהנתונים שנאספו נראה כי רק לאחר ההחלטה בפרשת דני כץ (16.2.1999) הכה שורש התיקון לחוק בקרב קהילת המורשעים בפלילים ועורכי הדין³¹¹.

(ב) רישומו של התיקון על ההליך בולט בטענות התומכות בבקשה למשפט חוזר. החל משנת 1996 הולך וגדל השימוש בטענה לעיוות דין כנימוק למשפט חוזר. כן נרשם גידול מסוים במספר הטענות לראיה מחדשת, במסגרת הבקשות. זאת לאחר שבוטל התנאי שלפיו על הראיה להיות ראיה חדשה, אשר לא ניתן היה להציגה בבית המשפט קודם לכן³¹².

308 ת"פ (ת"א) 4063/98, לעיל הערה 259.

309 תפ"ח (ת"א) 5052/99, לעיל הערה 254, הכרעת דין מיום 25.2.2002.

310 זה היה משפטו החוזר של ברנס. לסקירת הפרשה ראו עמ' 269 להלן.

311 מגמת עליה זו מצאה ביטוי גם בבדיקה שערך ג' הלוי במאמרו "מגמות התפתחות במשפט הפלילי הדיוני ובדיני הראיות בישראל" שנתון הקריה האקדמית 3 (תשס"ה) 125, 136. יש לציין כי המחקר, שנערך בין השנים 1997 עד 2002, מתייחס ל-291 החלטות (לא נאמר במחקר איזה סוג של החלטות מדובר). מכל מקום מספר זה אינו יכול להתייחס למספר הבקשות שנפתחו בשנים אלה, כן יש להעיר כי מחקרו של הלוי מתחיל בשנת 1997, שנה לאחר תיקון החוק.

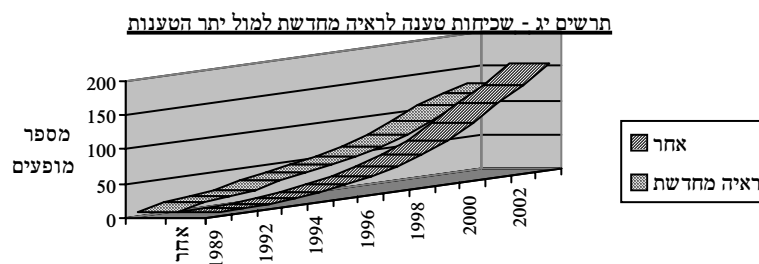
312 ראו עמ' 197.

(ג) נראה כי ניתן לייחס לתיקון גם את העלייה בשיעור הזמן שחלף ממועד ביצוע העבירה ועד למועד הגשת הבקשה למשפט חוזר וכן את העלייה בשיעור הבקשות החוזרות. כך בעוד שעד שנת 1995 הוגשו שלוש בקשות, לאחר חלוף עשר שנים או יותר ממועד ביצוע העבירה, הוגשו עשרים וארבע בקשות לאחר חלוף עשר שנים כאמור בין השנים 1996 עד 2003. כמו כן למול בקשה חוזרת אחת בין השנים 1989 עד 1995, הוגשו שתיים-עשרה בקשות חוזרות בין השנים 1996 עד שנת 2003 ועד בכלל. דומה כי הרחבת העילות למשפט חוזר הפיחה תקווה לשינוי מדיניות בית המשפט העליון בכל הקשור לקבלת בקשות למשפט חוזר. ניתן לייחס תקווה זו גם להחלטת הנשיא ברק בעניין קוזלי, שניתנה בשנת 1999, ובה הוחלט לראשונה על עריכת משפט חוזר מחמת חשש ממשי לגרימתו של עיוות דין. ברם נראה שלתקווה זו אין כל אחיזה במציאות. הפרמטר שעדיין מנבא בצורה הטובה ביותר את החלטת בית המשפט בבקשה הוא עמדת היועץ המשפטי לממשלה. כאשר האחרון לא התנגד, רב הסיכוי שהבקשה תתקבל.

(ד) ייצוג המבקשים על ידי עורך-דין הוא דל למרות שגדל בשנים האחרונות למחקר. רק כשליש מהמבקשים היו מיוצגים. עם זאת חשיבותו של הייצוג רבה. בכל הבקשות, אשר נתקבלו, היו המבקשים מיוצגים על ידי עורך-דין. דומה כי ייצוג מקצועי תורם לדיון בהפחיתו את מספר טענות הסרק, או את הטענות שאין בהן כדי לבסס עילה למשפט חוזר דוגמת טענה לטעות.

(ה) טענות בדבר ראייה חדשה, דבר שקר או מעשה מירמה, הודעה כפויה או טענה כי אדם אחר אשם בעבירה הן טענות ממין אחד: עניינן בראיה או עובדה שטרם הובאו לידיעתו של בית המשפט – הן בבחינת ראייה (או עובדה) מחדשת. עיון בטענות שנטענו בתמיכה לבקשות מגלה כי שיעור סוג זה של טענות עלה על כל יתר הטענות במצטבר עד לשנת 2000 אך משנת 2001 עלה מספרן של טענות, שאינן מסתמכות על ראייה או עובדה. ניתן לייחס שינוי מגמה זה לפסק הדין בעניין קוזלי. לשינוי המגמה ראו תרשים י"ג שלהלן:

(ו) נתון בולט בבקשות למשפט חוזר אשר נתקבלו הוא קיומה של ראייה חדשה. בקשות אשר נתקבלו נשענו בעיקר או בין היתר על ראייה חדשה או עובדה חדשה.

שער שלישי: משפט חוזר בפלילים כסעד למקרים של עיוות דין

(ז) בנתון אחרון זה יש כדי להצביע על חשיבותה של עריכת חקירה, דרישה ועיון בממצאים עובדיים ובראיות. חקירה אשר עשויה לבסס או להפריך קיומה של עילה למשפט חוזר. לפיכך יש להקנות לחקירה "מקום של כבוד" בהליך הבקשה למשפט חוזר. יש לעודד עריכתה של חקירה והבאת מימצאיה לפני בית המשפט בבואו להכריע בבקשה. חקירה זו אינה אמורה להוות "הצגה שניה" של החקירה הראשונה. עליה להיערך על ידי צוות חקירה אחר או בפיקוח נפרד ושונה מחקירה משטרתית רגילה (זו הנוהגת לפני הגשתו של כתב אישום³¹³).

(ח) מהנתונים בדבר הישנות בקשות למשפט חוזר ומועד הגשת הבקשה נמצא כי הליך המשפט החוזר מהווה הליך חריג, אשר השימוש בו מצומצם. במובן זה סופיות ההחלטות בהליך הפלילי עד לשלב המשפט החוזר, היא רבה. בסך הכל מספר הבקשות אינו רב ומיעוטן מוגש לאחר חלוף עשור שנים ויותר ממועד ביצוע העבירה.

(ט) עוד עולה מהנתונים כי הגשת בקשה למשפט חוזר נעשית, על פי רוב, לאחר מיצוי הליכי הביקורת שקבועים בסדר הדין הפלילי. בבחינה זו ההליך משמש את הנידון כמוצא אחרון, כאפשרות נוספת להיטיב את מצבו. היותו מוצא אחרון מלמדת כי בשלב הגשת הבקשה למשפט חוזר ההחלטה שניתנה בעניינו של הנידון נתפסת כבעלת סופיות רבה, אשר לא בנקל ניתן להתגבר עליה או לשנותה.

(י) גישת בית המשפט, שמתבטאת בדחייה של למעלה מ-90% מהבקשות למשפט חוזר, מחזקת באורח ניכר את מימד סופיות ההחלטות בהליך הפלילי ואת מעמדו החריג של ההליך.

(יא) פחות ממחצית הבקשות הוגשו בעת ריצוי העונש. מחצית מהבקשות הוגשה לאחר תום ריצוי העונש. למול מערכת דינים שבאה להתמודד עם נסיבות המשפיעות על ריצוי העונש, נסיבות אשר התעוררו לאחר גזר הדין³¹⁴, נראה שקיים חסר חקיקתי בנושא הרהביליטציה. חסר זה בא לידי ביטוי בבקשות שהוגשו במטרה לקבל רישיון שנפסל עקב ההרשעה (ראו סעיף 3 לעיל) וכן בבקשות לחנינה לשם אותה מטרה (ראו עמ' 284), בייחוד מטעם נידונים שהורשעו בשנות נעוריהם ועם התבגרותם נטשו את תרבות הפשיעה. למול מצב דברים זה אין בחוק המרשם הפלילי ותקנת השבים, תשמ"א-1981 כל מנגנון אשר באמצעותו ניתן להתייחס לנסיבותיו האישיות של נידון. נראה כי חסר זה מהווה גורם

313 כך באנגליה חקירה זו נעשית בפיקוח רשות ציבורית נפרדת מהרשות המבצעת, ראו עמ' 299.

314 מטעמים שונים ומגוונים, החל מבעיה רפואית וכלה בשיקולי שיקום, ראו חוק שחרור על תנאי ממאסר, תשס"א-2001; ע"פ 5023/99 חכמי נ' מדינת ישראל, פ"ד נה(3) 406, 431 (שלפיו ועדת שחרורים תוכל לשקול את מצבו הבריאותי של הנאשם במהלך ריצוי המאסר).

להגשת בקשות למשפט חוזר לאחר סיום ריצוי העונש ושנים ארוכות לאחר ההרשעה. דומה כי השלמת חסר זה עשויה לענות על מצוקות אשר כיום מנותבות להליכי משפט חוזר.

(יב) עניינן של רוב הבקשות הוא בביטול הרשעה, דבר שתומך בעמדה שלפיה משפט חוזר מטרתו לתקן עיוותי דין (כהרשעת החף) ואין עניינו בתיקון טעויות או פגמים אחרים, אשר אינם עולים כדי עיוות דין (למשל השתת עונש חמור מרף הענישה המקובל).

(יג) בית המשפט נרתע או נזהר מלמחוק על הסף בקשה חוזרת. דומה כי בשל רמה גבוהה של שיוויון הליך הבקשה למשפט חוזר (פתיחתו לאחר מיצוי הליכים אחרים) ומימדה הסופיות של ההחלטה שניתנה קודם להגשת הבקשה, בית המשפט לא רואה חשש להצפה או לריבוי בקשות. נוכח מספרם הקטן של הבקשות ניתן לומר שבית המשפט מעדיף, ברוב הבקשות החוזרות, ליתן החלטה לגופו של עניין ולא להסתפק בנימוק של סופיות ההליך, אשר נראה לו "טכני" מדי³¹⁵.

(יד) ציטוט סעיף 31 לחוק בתי המשפט הוא מאפיין בולט של ההחלטה. נראה כי הציטוט נובע מהעובדה כי רוב המבקשים אינם מיוצגים ומשום כך טוענים טענות שונות בדבר מהימנות עדים, טעויות, וגירסאות חלופיות, שאין בהן כדי לבסס עילה לעריכתו של משפט חוזר.

(טו) מתוך שבע הפעמים שבהן נערך משפט חוזר, נשמעו ראיות פעמיים בלבד. יתרה מזו, כאשר היועץ המשפטי לממשלה הודיע שהוא מסכים לקיים משפט חוזר, הוא כלל בהודעתו הסכמה לזיכוי ובמקרה כזה לא נשמעו ראיות במשפט החוזר, כלומר, הליך המשפט החוזר היה, הלכה למעשה, מיותר. לפיכך נראה כי יש מקום להסמיך את בית המשפט לדון במשפט חוזר כאילו ניתנה הוראה לקיימו, בדומה להסדר שקבוע בסוגיית דיון בבקשת רשות ערעור כבערעור³¹⁶.

(טז) מתן האפשרות היועץ המשפטי לממשלה להגיש בקשה למשפט חוזר לא נמצאה מעשית. הלכה למעשה היועץ המשפטי לממשלה לא הגיש כל בקשה. היועץ המשפטי לממשלה נמצא כגורם סביל אשר נקרא לבדוק טענות בדבר הרשעה מוטעית. נראה כי היועץ המשפטי לממשלה, כראש התביעה הכללית, אינו ערוך לבצע חקירות בעצמו טרם הגשת בקשה למשפט חוזר, במענה לתלונה של נידון. לעריכתה של חקירה חשיבות רבה. חשיבות זו נתמכת במימצאים בדבר מעמדה של ראייה חדשה כפרמטר לעריכתו של משפט

315 אך ראו מ"ח 2551/00, לעיל הערה 128 שבו מחק בית המשפט בקשה חוזרת, רביעית במניין, בהתאם לתקנה 8 לתקנות בתי משפט (סדרי דין במשפט חוזר), תשי"ז-1957.

316 ראו עמ' 238.

שער שלישי: משפט חוזר בפלילים כסעד למקרים של עיוות דין

חוזר. לפיכך נראה לנכון לתמרץ את הסניגוריה הציבורית לבדוק את תלונת המבקשים³¹⁷ ובמקרים המתאימים להגיש בקשה למשפט חוזר.

(יז) ניתן להניח כי אנשים שונים מחזיקים בדעות שונות בדבר היקף ההרשעות השגויות בישראל. מכל מקום קיומן של הרשעות שגויות היא עובדה שמוכחת על ידי הנתונים אשר נאספו. מכאן חיוניות הליך המשפט החוזר. בעשור החולף נערכו והסתיימו שבעה משפטים חוזרים. אלה הסתיימו בזיכוי או ביטול חלק מההרשעה הקודמת. די באלה כדי לבסס את חיוניותו של הליך המשפט החוזר במשפטנו ולהצדיקו.

317 השאלה היא אם יש מקום ליתן לסניגוריה סמכויות חקירה, או רק להקנות לה את הסמכות לפקח על חקירה שתעשה בידי רשויות החקירה המוסמכות על פי כל דין. סוגיה זו תיבחן תוך השוואה לשיטות משפט אחרות בהמשך דברים.